

Віртуальний тематичний огляд

Грушевський Михайло Сергійович

«Титанічна постать на ниві Української історії»

Михайло Сергійович Грушевський (1866 – 1934) – український історик, літературознавець, письменник, публіцист, громадський і державний діяч.

Михайло Грушевський народився з генетичною любов'ю до України, і цією любов'ю були освячені всі його малі і великі справи. Доля визначила місію Грушевського – стати на сторожі національної гідності, забезпечити право кожного українця пишатися тим, що він українець.

Михайло Сергійович Грушевський (17(29).09.1866; Холм, тепер м. Хелм, Польща – 24.11.1934; Кисловодськ, Росія) – історик, літературознавець, письменник, публіцист, громадський і державний діяч. Академік ВУАН (з 1923 р.) та АН СРСР (з 1929 р.).

Михайло народився в сім'ї випускника Київської духовної академії, педагога, організатора народної освіти, автора “Первой учебной книги церковно-славянського язика” Сергія Федоровича Грушевського. Рід батька походив від козаків Грушів, рід матері – греко-католицьких священників Опуцкевичів.

Він закінчив Тифліську гімназію (1880–1886 рр.), історико-філологічний факультет Університету святого Володимира (1886–1890 рр.). У 1891–1894 рр. – професорський стипендіат на здобуття звання магістра історії при університеті. Учень В. Антоновича. Під його керівництвом підготував конкурсну роботу “Нарис історії Київської землі від смерті Ярослава до кінця XIV ст.” (1891 р.), удостоєну золотої медалі, та магістерську дисертацію “Барське староство” (1894 р.).

У 1894 р. Грушевський переїхав до Львова і обійняв посаду професора Львівського університету. В університеті він очолив кафедру “всесвітньої історії зі спеціальним оглядом на історію Східної Європи” – першу на українських землях кафедру історії України і займав цю посаду аж до вибуху Першої світової війни (1914 р.).

Наукові контакти Грушевського зі Львовом почались ще в 1892 р. З 1893 р. він був членом Наукового товариства ім. Шевченка у Львові, а в 1897–1913 рр. був головою Товариства. Під керівництвом Грушевського Товариство розвивалось як наукова установа на взірець західноєвропейських академій; воно мало стати ядром майбутньої української академії наук. За редакцією вченого у 1895–1913 рр. вийшло 113 томів “Записок НТШ”.

Грушевський ініціював роботу зі збирання джерел з історії України, які друкувалися в серійних виданнях Археографічної комісії НТШ: “Жерела до історії України-Руси”, “Пам’ятки української мови та літератури”. 1906 р. започаткував видання “Українсько-руського архіву”. У 1898 р. разом з О. Маковеєм та І. Франком заснував та редагував літературно-публіцистичний журнал “Літературно-науковий вістник”, у 1899 р. був одним із організаторів “Української видавничої спілки”.

Історичний семінар університетської кафедри та Наукове товариство ім. Шевченка стали організаційними осередками наукової школи Грушевського, з якої постала плеяда відомих українських істориків – В. Гарасимчук, І. Джиджора, М. Кордуба, І. Кривецький, І. Крип’якевич, О. Терлецький, С. Томашівський та ін.

Ці широкомасштабні історичні дослідження мали слугувати основою для головної наукової праці М. С. Грушевського – багатотомової “Історії України-Руси”. Перший її том був виданий у Львові в 1898 році. Грушевський вважав написання такої історії справою честі свого покоління і наполегливо продовжував роботу над нею у різних, часто дуже несприятливих умовах. Останній, десятий том (присвячений подіям 1657–1659 рр.) було надруковано уже після смерті Грушевського – в 1936 році.

“Історія України-Руси” лишилась не закінченою, тому що обраний для неї план перевищував можливості одного людського життя. Тому паралельно з роботою над фундаментальною багатотомовою історією він уклав стислі одностомні нариси історії України (“Очерки истории украинского народа”, 1904 р.; “Ілюстрована історія України”, 1913 р.)

У 1897 р. в газеті “Діло” Грушевський кинув клич “Добиваймося свого університету!”, і відтоді очолив багатолітню боротьбу за створення у Львові самостійного українського університету. У 1906 р. він виступив з програмою заснування українських кафедр у всіх університетах підросійської України. Грушевський був ініціатором створення у Львові громадської організації – Товариства прихильників української літератури, науки і штуки (1904 р.), яке сприяло розвитку української культури та науки, підтримувало творчу інтелігенцію з усіх українських земель.

Після революції 1905 р. цензурні умови в Російській імперії полегшилися, було скасовано Емський указ 1876 р., який забороняв українську мову. Грушевський прагнув скористатись новими можливостями і поширити свою наукову та громадську діяльність в Наддніпрянській Україні. У 1907 р. він був обраний головою новозаснованого Українського наукового товариства у Києві, редагував його видання – “Записки УНТ у Києві”, “Україна”. 1907 р. переніс до Києва редакцію “Літературно-наукового вістника”, друк власних творів. З ініціативи та за участю вченого у 1909–1912 рр. виходили популярні ілюстровані народні газети “Село” та “Засів”.

В 1907 р. Грушевський подав свою кандидатуру на конкурс на заміщення посади завідувача кафедри Університету св. Володимира, але через шовіністичні настрої адміністрації університету не отримав достатньої кількості голосів.

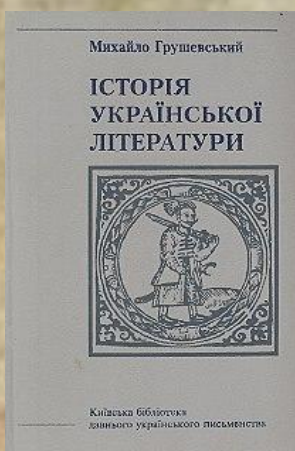
Грушевський набув вишколу громадського діяча ще в студентські роки у Києві під орудою О. Кониського та В. Антоновича як керівник української громади при Київській духовній семінарії. Під час перебування у Львові він, як підданий російської імперії, не мав політичних прав в Австро-Угорщині; але він постійно цікавився політикою і був одним із організаторів першого політичного об'єднання в Галичині – Української національно-демократичної партії (1899 р.). У 1905–1906 рр. активно співпрацював з Українською думською фракцією в I та II Державних думах Росії та її друкованим органом – “Украинским вестником”. Він належав до засновників та членів Ради української політичної партії в Російській імперії – Товариства українських поступовців (1908 р.).

Початок Першої світової війни застав Грушевського на відпочинку в селі Криворівня (нині – Івано-Франківської області, а тоді – територія Австро-Угорщини). З великими труднощами Грушевський зумів повернутись до Києва, де його заарештували за звинуваченням в австрофільстві. Після п'ятимісячного ув'язнення в Лук'янівській в'язниці він був висланий до Симбірська. Восени 1915 р. завдяки клопотанням авторитетних російських вчених отримав дозвіл переїхати до Казані, через рік – до Москви. На засланні продовжив наукову роботу, у Москві активно співпрацював з відомим громадсько-політичним виданням “Украинская жизнь”. Тільки лютнева (1917 р.) революція і падіння самодержавства в Росії дало змогу Грушевському повернутись до Києва.

Зі створенням на початку березня 1917 р. у Києві Української Центральної Ради Грушевський був заочно обраний її головою. Таємним голосуванням переобраний на цій посаді Всеукраїнським національним конгресом 8 квітня 1917 р. Під керівництвом визнаного, авторитетного лідера українського руху Центральна Рада за короткий час пройшла шлях від гасел національно-культурної автономії до проголошення суверенної Української Народної Республіки (січень 1918 р.) та її Конституції (квітень 1918 р.). Грушевський був автором головних політичних документів УЦР, основних

концептуальних положень Української революції. Він тісно співпрацював із створеною у квітні 1917 р. Українською партією соціалістів-революціонерів.

Після гетьманського перевороту Грушевський відійшов від активної політичної діяльності. У 1919–1924 рр. перебував на еміграції (Прага, Париж, Женева, Берлін, Відень). Наукова та видавнича діяльність Грушевського зосереджувалась у заснованому ним Українському соціологічному інституті, громадсько-політична – в керівництві “Закордонною делегацією” Української партії соціалістів-революціонерів, редагуванні її друкованого органу “Борітеся – Поборете!”, створенні Комітету “Голодним України”.

На еміграції Грушевський розпочав роботу над ще одним великим науковим проектом – багатотомною “Історією української літератури”. Перші його томи були надруковані в 1923 р., останній, 6-й том, присвячений літературі 1-ї третини 17 ст., лишився в рукописі і був надрукований тільки у 1995 році.

У березні 1924 р. Грушевський повернувся в Україну задля продовження масштабних наукових досліджень та завершення написання фундаментальної “Історії України-Руси”, що неможливо було здійснити без вітчизняних архівів та бібліотечних зібрань. Об’єктивно своєю науковою та науково-організаційною діяльністю вчений протистояв більшовицькому режимові в Україні. У 1924–1930 рр. він очолював усі головні історичні установи ВУАН: кафедру історії українського народу при Історико-філологічному відділі, Історичну секцію з численними комісіями, археографічну комісію. Осередком його історичної школи стала новостворена Науково-дослідна кафедра історії України. За редакцією вченого в цей період було випущено 80 книг, серед них періодичні та серійні видання: “Україна”, “Науковий збірник”, “Студії з історії України”, “За сто літ”, збірники комісій порайонного дослідження історії України.

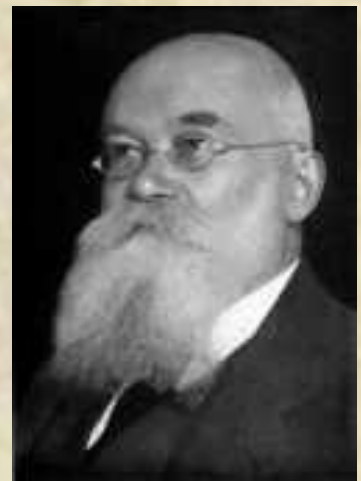
У 1929 році Грушевський був обраний академіком АН СРСР.

Наслідком організаційно-структурного, ідеологічного та кадрового нищення наукових установ, очолюваних Грушевським, стала ліквідація на кінець 1930 року комісії Історичної секції, Науково-дослідної кафедри історії України, закриття всіх видань. У 1931–1934 рр. Грушевський формально очолював лише кафедру історії українського народу доби торговельного капіталу. В ці роки Грушевський став об'єктом нещадної голобельної “критики” (а попросту – цькування), інспірованої і веденої більшовицьким керівництвом. “Критики” в цивільному, не вибираючи виразів, звинувачували його у різних наукових та політичних “гріхах”.

На початку березня 1931 р. Грушевський був змушений виїхати до Москви, що офіційно вважалося науковим відрядженням, фактично – “почесним вигнанням”. Архівні джерела свідчать, що тотальне стеження за вченим органами ГПУ-НКВС розпочалося від перших днів повернення в Україну і завершилося арештом у березні 1931 р. та звинуваченням у керівництві сфабрикованим т. зв. “Українським національним центром” (УНЦ). Через короткий час після допитів у Харкові Грушевський був звільнений. Відкритий судовий процес у справі “УНЦ” не відбувся. Документів, що дозволяють однозначно з'ясувати обставини та пояснити мотиви звільнення вченого, на сьогодні не виявлено.

У 1931–1934 рр. Грушевський проживав у Москві під постійним наглядом більшовицької таємної поліції. Працював над десятим томом “Історії України-Руси”, який був підготовлений до друку донькою Катериною та виданий вже по смерті історика на початку 1937 р. Помер у Кисловодську після ряду хірургічних операцій. Похований у Києві на Байковому цвинтарі.

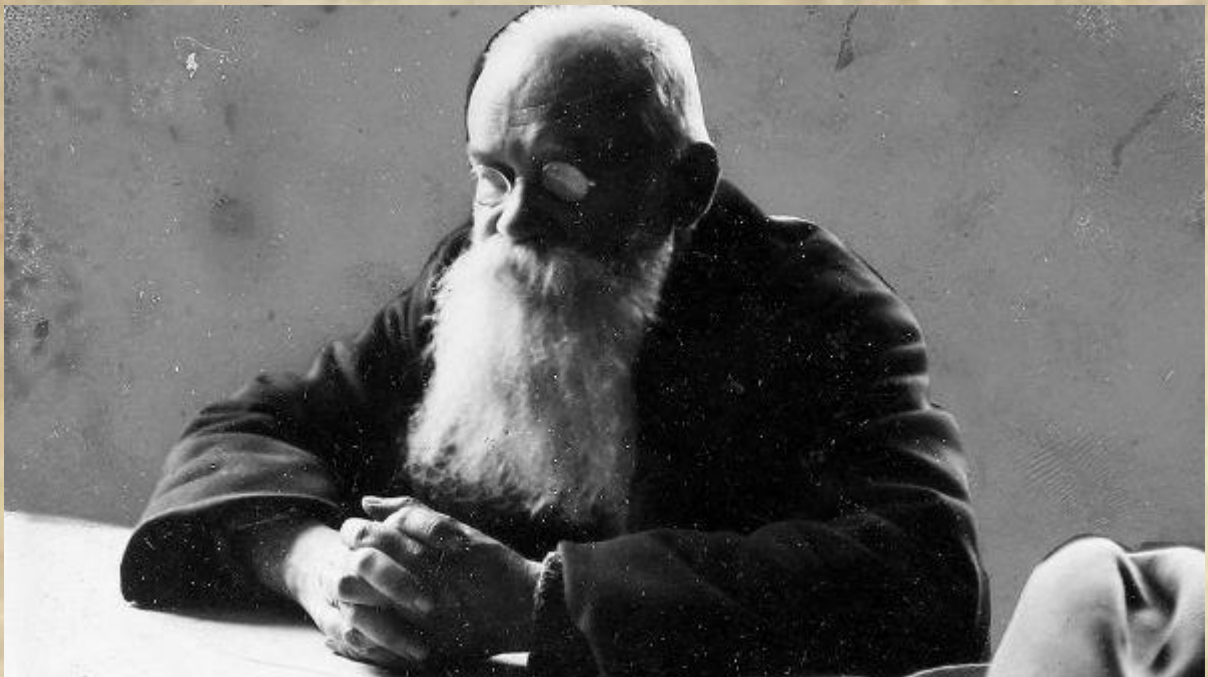
Попри те, що Грушевський формально не був репресований радянською владою, за весь час її панування аж до 1991 р. його твори не перевидавались; раніше надруковані твори вилучались з бібліотек і знищувались або

передавались у спецхови; його ім'я всіляко замовчувалось, а там, де замовчати було не можна – воно паплюжилося такими наличками, як “ворог українського народу”, “український буржуазний націоналіст”, “австро-німецький шпигун”, “фальсифікатор історії України”. Наукова спадщина Грушевського в цей час не вивчалась і навіть посилання на давно опубліковані і формально не заборонені праці Грушевського не допускались.

Такої ласки зазнав радянський академік від радянської влади – за те, що він був уособленням прагнення України до незалежного державного буття.

Тільки в незалежній Україні стало можливим об'єктивне висвітлення постаті Михайла Грушевського, належне поцінування його внеску в українську науку і державність, видання його творів і вшанування його пам'яті. Наш сайт є нашим посильним внеском у цю святу справу.

Інформація взята з сайту – <http://www.m-hrushevsky.name/uk/Bio.html>

Література до теми:

1. Грушевський, М. С. Очерк истории украинского народа / М. С. Грушевський. – К. : Лыбидь, 1991. – 400 с.
2. Грушевський, М. С. Очерк истории украинского народа / М. С. Грушевський. – К. : Лыбидь, 1990. – 400 с.
3. Грушевський, М. Історія України – Руси : в 11 т., 12 кн. / М. С. Грушевський. – К. : Наукова думка, 1991. – Т. 1 : До початку XI віка. – 648 с.
4. Грушевський, М. Історія України – Руси : в 11 т., 12 кн. / М. С. Грушевський. – К. : Наукова думка, 1991. – Т. 2: XI-XIII. – 633 с.
5. Грушевський, М. Історія України – Руси : в 11 т., 12 кн. / М. С. Грушевський. – К. : Наукова думка, 1991. – Т. 3: До року 1340. – 586 с.
6. Грушевський, М. Історія України – Руси : в 11 т., 12 кн. / М. С. Грушевський. – К. : Наукова думка, 1991. – Т. 4: XIV-XVI Віки – відносини політичні. – 585 с.
7. Грушевський, М. Історія України – Руси : в 11 т., 12 кн. / М. С. Грушевський. – К. : Наукова думка, 1991. – Т. 5: Суспільно-політичний і церковний устрій і відносини в Україно-руських землях XIV-XVII віків. – 687 с.
8. Грушевський, М. Історія України / М. Грушевський. – К. : Либідь, 1992. – 228 с.
9. Грушевський, М. Про батька козацького Богдана Хмельницького / М. Грушевський. – Дніпропетровськ : Січ, 1993. – 55 с.
10. Грушевський, М. С. Історія України / М. С. Грушевський. – К. : Освіта, 1992. – 271 с.
11. Грушевський, М. Хто таки українці і чого вони хочуть / М. Грушевський. – К., 1991. – 240 с.

Вся вищевказана література є в наявності в

Науковій бібліотеці,

Відділ наукової літератури,

кім. 201